

**„HISZEK AZ IGE
DIADALMAS EREJÉBEN!”**

Tanulmányok Fekete Károly
60. születésnapja alkalmából

А

Acta. Debreceni teológiai tanulmányok

A Debreceni Református Hittudományi Egyetem
kiadványsorozata
14. kötet

Főszerkesztő és felelős kiadó:
Kustár Zoltán rektor

**„HISZEK AZ IGE
DIADALMAS EREJÉBEN!”**

Tanulmányok Fekete Károly
60. születésnapja alkalmából

Szerkesztette: Bodó Sára és Horsai Ede

А

Debreceni Református Hittudományi Egyetem

Debrecen, 2020

„Hiszek az Ige diadalmas erejében!”
Tanulmányok Fekete Károly 60. születésnapja alkalmából
Szerkesztők: *Bodó Sára és Horsai Ede*

Acta. Debreceni teológiai tanulmányok
14. kötet

Főszerkesztő és felelős kiadó:
Kustár Zoltán rektor

ISSN: 2416-3570
ISBN: 978-615-5853-23-4

Kiadja: Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Debrecen, 2020

© Debreceni Református Hittudományi Egyetem
Minden jog fenntartva

A borítón található kép részlet *Szilágyi Imre* grafikusművész által
Fekete Károly püspök 60. születésnapjára készített rézkarc ex libriséből.

A kötetben található illusztrációkat *Tamus István* grafikusművész készítette.

Fotó: *Barcza János*

A szöveget gondozta: *Tóth Erika*

Technikai szerkesztő: *Mikáczó Kamilla*

A kiadvány a debreceni könyvnyomtatás négy és fél évszázados
hagyományait őrző Alföldi Nyomda Zrt.-ben készült a 2020. évben
Felelős vezető: György Géza vezérigazgató

Dr. Fekete Károly

TARTALOMJEGYZÉK

TABULA GRATULATORIA	11
BEKÖSZÖNTŐ	
<i>KUSTÁR ZOLTÁN:</i> „Hiszek az Ige diadalmas erejében!”	17
KÖSZÖNTJÜK A ROKONT ÉS BARÁTOT!	
<i>FEKETE GYÖRGY:</i> Több mint barát	23
<i>GAÁL BOTOND:</i> Egymás közeli sors	27
KÖSZÖNTJÜK A TUDOMÁNYOS PÁLYATÁRSAT!	
<i>KOZMA ZSOLT:</i> Megbocsátás	37
<i>WOLFGANG RATZMANN:</i> A nosztalgia és a tudományos-történeti feldolgozottság között	55
KÖSZÖNTJÜK OKTATÓTÁRSUNKAT A DEBRECENI REFORMÁTUS HIT Tudományi EGYETEMEN!	
<i>KUSTÁR ZOLTÁN:</i> „Ha elenyészik is testem és szívem...”	71
<i>NÉMETH ÁRON:</i> Zsoltártextusok a szószéken	85
<i>PERES IMRE:</i> A Bárány menyasszonya	103

<i>LENKEYNÉ SEMSEY KLÁRA:</i> Az új világ Jel 21,1-8	119
<i>HODOSSY-TAKÁCS ELŐD:</i> Júdeaiak Babilonban	135
<i>KÓKAI-NAGY VIKTOR:</i> Pál tanítása az úrvacsoráról az 1. Korinthusi levél alapján	147
<i>KOVÁCS ÁBRAHÁM:</i> Kijelentés, Szentírás és a dogma a 19. századi magyar teológiai vitákban	159
<i>FAZAKAS SÁNDOR:</i> Közösséggé formálódás a <i>reformatio vitae</i> jegyében	179
<i>KOVÁCS KRISZTIÁN:</i> Dietrich Bonhoeffer, a zenész teológus	199
<i>HÖRCSIK RICHÁRD:</i> A vallásszabadság és nemzeti függetlenség kálvinista gyökerei 1848/49-ben	213
<i>BARÁTH BÉLA LEVENTE:</i> Ferenc József és a magyarországi reformátusok, különös tekintettel az egyházalkotmány ügyére	223
<i>BODÓ SÁRA:</i> A bátorítás jelentősége a katechézisben	237
<i>HODOSSI SÁNDOR:</i> Kik tanítanak a református iskolákban?	253
<i>KIS KLÁRA:</i> Az erőszak értelmezésének változásai a keresztyénség történetében	265
<i>HORSAI EDE:</i> Cathedra	275
<i>HÉZSER GÁBOR:</i> A vigasztalásról	285
<i>GAÁL SÁNDOR:</i> Missziói feladatok és lehetőségek	295
<i>GONDA LÁSZLÓ:</i> Az egyház missziói természetéről	303
<i>SZABÓNÉ KÁRMÁN JUDIT:</i> Debreczen cigányai	327
<i>BEREK SÁNDOR:</i> Cigány/roma zenei és színpadi reprezentációk	339

KÖSZÖNTJÜK KOLLÉGÁNKAT
A TESTVÉRINTÉZMÉNYEKBEN!

KÁROLI GÁSPÁR REFORMÁTUS EGYETEM

<i>BALLA PÉTER:</i> Elhívás az Újszövetségben	355
<i>KOCSEV MIKLÓS:</i> A háromdimenziós „pálya mérete”: teológus – professzor – egyházvezető	365
<i>LITERÁTY ZOLTÁN:</i> Ambivalenciák a prédikátor személye körül	379
<i>NÉMETH DÁVID:</i> A keresztyén nevelés antropológiai alapjai	391

SÁROSPATAKI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADÉMIA

<i>FODORNÉ NAGY SAROLTA:</i> A Makkai-féle „bocher-iskola”	425
<i>KÁDÁR FERENC:</i> A prédikáció helye az egyház életében	439

PÁPAI REFORMÁTUS TEOLÓGIAI AKADÉMIA

<i>NÉMETH TAMÁS:</i> Misszió, teológia, egyház egysége mint a megújulás feltétele	449
<i>VLADÁR GÁBOR:</i> „A kegyelemmel megerősített szív” (Zsid 13,9)	465

EVANGÉLIKUS HITUDOMÁNYI EGYETEM

<i>HAFENSCHER KÁROLY:</i> Istentisztelet és elektronikus média	483
<i>SZABÓ LAJOS:</i> Milyen a jó igehirdetés?	503

KOLOZSVÁRI PROTESTÁNS TEOLÓGIAI INTÉZET

<i>BUZOGÁNY DEZSŐ:</i> 1568 – mítosz vagy valóság?	519
---	-----

<i>KÁLLAY DEZSŐ:</i> Elkötelezetten	525
<i>ŐSZ SÁNDOR ELŐD:</i> Tiszántúli püspökökhöz köthető könyvek az erdélyi gyűjteményekben	543
A KÖTET SZERZŐI	553
FEKETE KÁROLY FONTOSABB PUBLIKÁCIÓI	557
A SOROZAT EDDIG MEGJELENT KÖTETEI	563

PERES IMRE:

A Bárány menyasszonya

Bevezetés

Az apokaliptikus keresztyén látomásképzetekben fontos helyet tulajdoníthatunk a Bárány menyasszonyának. Ez a maximálisan pozitív eszkatológiai *toposz* összefügghet azzal a többrétegű ősrégi emberi vággal, hogy a poszt-mortális létben az embereknek élvezhető sorsa legyen, amit több kategóriában lehet kifejezni:

1. Egyrészt, hogy a halál utáni életben a halottnak ne kelljen szomjaznia (mert a testből kiszabadult lélek a halálban szomjazik), hanem eleget ihasson.
2. Ugyanakkor ne kelljen szűkölködni (apellálás az étkezésre), mert ebből elég volt a földi életben.
3. Valamint az is fontos szerepet játszik itt, hogy ne legyen távol az istenektől (a sötét alvilágban), hanem azok társa, sőt kiemelkedő társa (vőlegénye, menyasszonya vagy gyermeke) lehessen.
4. Ilyen értelemben ez a képzet összefügghet a megistenülés vágyával is.

A következőkben azt próbáljuk felvázolni, ez hogyan fejlődött ki igazán, és hogyan került a keresztyén eszkatológiába, vagy ez a vágy és képzet miként kaphatott keresztyén jelleget.

1. A mennyei lakoma a görög vallásban

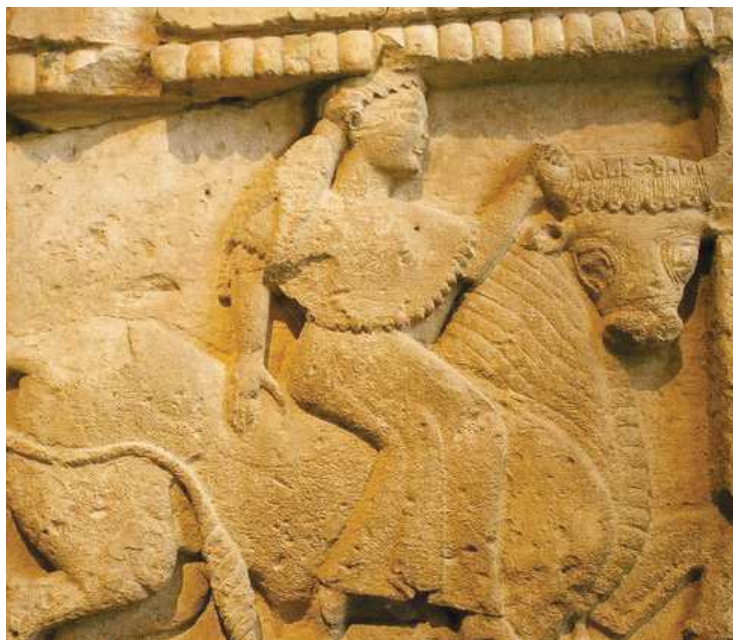
Ahogy másutt is a mitológiában és a népi képzetekben, így a görögöknél is olyan szintre fejlődtek a posztmortális képzetek, hogy az emberek reményeikben közel férkőztek az istenekhez, és társaságukban a lehető legjobb sorsra vágytak. Ennek folyamata mély vallápszichológiai gyökerekből táplálkozott, és az ókori görögöknél, akik túlvilághite döntően befolyásolta a keresztyén eszkatológiát is, körülbelül a következőképpen fejlődhetett ki:

1. Általános vágnak minősíthető az, hogy az istenek ne orroljanak meg a meghaltra (hiszen már maga a halál egyfajta büntetés rajta), hanem adjanak neki megnyugvást, s ha lehet, vegyék maguk mellé. Mert igazán ott van biztosítva a jó lét és a halhatatlanság, ahol az istenek laknak.
2. Az istenekhez való húzódás és ragaszkodás kialakította azt a feltevést, hogy az ember (vagy kiváló emberek csoportja) is lehet társuk, nemcsak az istenek egymásnak. Az emberek között az elképzelhető legmeghittebb társi kapcsolat a földön a férj és a feleség kapcsolata, vagy még inkább a vőlegény és a menyasszony közti kapcsolat. Ennek mintája projektálódik abba a vallási dimenzióba, amelyben az ember lehet társa vagy a menyasszonya egy istennek.
3. Földi viszonylatban ezt kultikusan is kifejezésre juttatták az úgynevezett *hierosz gamosz* formájában,¹ vagyis a szent esküvőben, amikor egy adott kultuszban szimbolikusan-szertartásosan megtartották az esküvőt az ember és isten között, gyakran helyettesen a kultuszt vezető főpapnő és a főpap között.² Ilyenkor nem hiányzott a nagy pompa, zene, virágok, és persze az evés és ivás. Magának a szent szertartásnak a része volt a hűség szerelmi eskütétel, áldások és ígéretek ismétlése, valamint a szakrális prostitúció, amely gyakran nem maradt csak a főszereplők hatáskörében, a többi beavatott szintén imitálta a szent esküvőnek ezt a részét.
4. A *hierosz gamosznak* aránylag korán kiterjedt gyakorlata projektálta az emberi képzeteket a mítoszokba, ahol az istenek hasonlóan gyakorolták egymás közt ezt a szertartást. Így tudunk pl. Zeuszról, aki megjelent a szép Európénak bika formájában, elcsábította, magára ültette, majd elrabolta őt a tengeren túlra, Kréta szigetére, ahol visszaváltozott, és ott ülte meg vele a nászát.³

1 Ez a képzet szinte minden ókori vallásban – a mítoszoknak köszönhetően – előfordul. Gyakran úgy, hogy az uralkodó valamelyik istennővel köt „szent házasságot”, vagy „üli meg nászát”, hogy ezzel – az isteni világgal való bensőséges viszonytal – láthatóan biztosítsa a maga uralmának tekintélyt, s ha lehet, halhatatlanságot. Vö. Mircea ELIADE, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2006, 76.

2 Ezek a szertartások egyúttal beavatási rítusokkal párosultak, amikor a rítus választott vagy önkéntes résztvevői az Attisz- és Kübelé-kultuszban, ahol bizonyos (olykor öncsonkító) szertartások után bevezették a beavatandó tagot Kübelé „nászkamrájába” (παστός, *cubiculum*) vagy a „baldachin alá”, ahol misztikus szertartások folytak, feláldozva az öncsonkítással lehulló részeket. Vö. Mircea ELIADE, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 2006, 476.

3 KERÉNYI Károly, *Görög mitológia*, Budapest, Gondolat, 1977, 201.

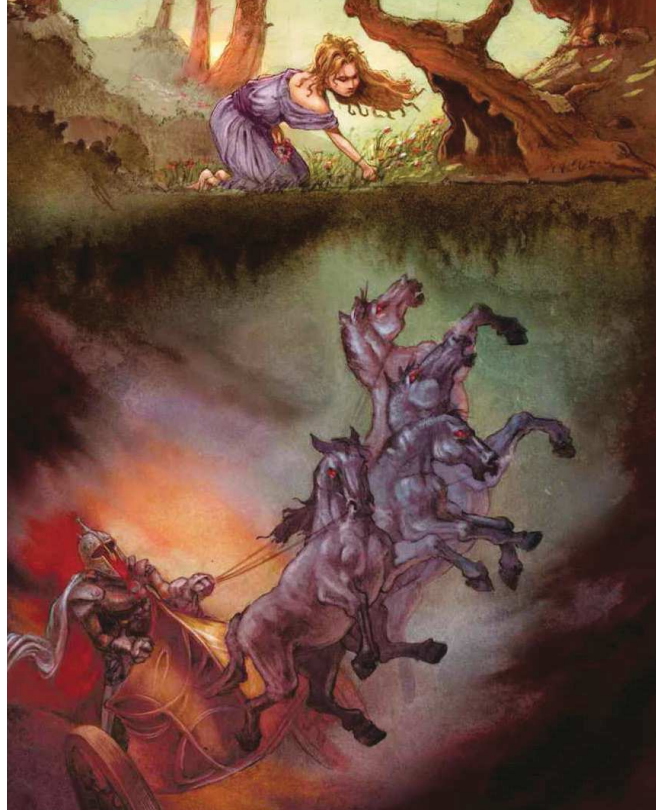
Zeusz és Európé nászútja Krétára

Vagy Hadész is elrabolta magának Perszephonét, Démétér istennő lányát,⁴ amikor a réten a többi leánnyal együtt virágokat szedett. Hirtelen megnyílt a föld, és Hadész aranysekéren és aranylovakkal a föld alá vitte Perszephonét, hogy ott alvilági palotájának nászszobájában (θάλαμος) megülje vele a nászát.⁵ Ebből adódott az a képzet, hogy amikor egy fiatal leány halt meg, akkor a népi bölcsesség-hagyomány úgy mondta: Hadész rabolta el, és vitte alvilági nászágyába.⁶

4 Vö. Homérosz himnuszát Démétérhez: Homérosz, *Dém.*, 62 (vö. DEVECSERI GÁBOR (ford.), *Homérosz: Iliász / Odüsszeia / Homéroszi költemények*, Magyar Helikon, 1974. GYÖNGYÖSSI ISTVÁN (ford.), *Claudianus, Proserpina elrablása*, Balassi Kiadó, 2003. MEZEI BALÁZS (ford.), *Claudius Claudianus versei*, Budapest, Európa Kiadó, 1988, 171–210. Vö. NICHOLAS J. RICHARDSON, *The homeric Hymn to Demeter*, Oxford, Clarendon Press, 1974.

5 Vö. MIRCEA ELIADE, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, 2006, 229–231. KERÉNYI KÁROLY, *Görög mitológia*, 152–158.

6 Vö. WERNER PEEK, *Griechische Grabgedichte*, Berlin, Akademie Verlag, 1960, Nr. 460, 470–472. Ugyanezt a mondást Perszephonéra is alkalmazták, amikor egy fiatal fiú halt meg: elvitte magának kamrájába = hálósobájába.

Hadész elrabolja Perszephonét és leviszi alvilági palotájába

5. A pozitív népi eszkatológiai képzetek pedig az égbe vitték a halottaikat, ahol az örökkévalóságot az istenek társaságában töltötték. És persze a legkellemesebb időtöltés az evés, ivás, és szórakozás (pl. éneklés és tánc). Így hamar vágyott képzetté vált az istenekkel való étkezés és szórakozás reménye. Erről gondoskodtak a mennyei vagy olümposzi szolgák, főleg a múzsák, bár vannak olyan görög sírfeliratok is, ahol maguk a halottak is szívesen beállnak a szolgák közé, hogy a mennyei lakoma alkalmával ambróziával és nektárral szolgálják ki az isteneket. Sőt olykor melléjük is ülhetnek, háromlábú aranyozott heverőre. Ott az istenek rájuk mosolyognak vagy velük jókedvűen szórakoznak. Így vall erről egy ókori görög sírfelirat:

Az Olümposz [...] kapuira nézel és megtisztelő
helyed van ott, mint az istenek asztaltársa, mert Tritonis maga
vitt téged (az Olümposz) csarnokaiba, ahol az istenek laknak.
Most a hősöknek kijáró tisztelet övez téged a halhatatlanok körében,
mert nem ittál a Lethe vizéből.
És most az istenek úgy tekintenek rám mint barátjukra,
akiknek a háromlábú ambróziás asztaluknál boldogan ülök,
ők mosolyognak rám halhatatlan fejük orcájával,
amikor az istenek elé viszem az italáldozatot.⁷

2. A menyasszony és a mennyei lakoma képzete a keresztyén eszkatológiában

A keresztyén teológiában csakhamar meghonosodott a mennyei lakoma képzete, ahol viszont természetyszerűen a lakoma főhőse Krisztus, és a lakoma élvezője az ő népe, az üdvözültek egyháza. A *hierosz gamosz* itt persze sokkal szelídebb, sőt szent alakban zajlik, ahol a vőlegény Krisztus, azaz a mennyei Bárány, és menyasszonya az egyház. Azonban ennek kifejlődése és továbbérése szintén több fázison mehetett át.

1. A legkorábbi eredete ennek talán az ószövetségi teológiában kereshető, ahol két indokra, illetve hagyományforrásra lehet következtetni.⁸ Egyrészt már a prófétai hagyományban előjön Ézsaiásnál, hogy Sionnak ékes ruhába kell öltöznie, mert Jeruzsálem, a szent város *tetszeni fog az Úrnak*. Másrészt az esküvő olyan ünnepélynek számított, amely az Ószövetségben és a zsidó apokaliptikában a *messiási üdvidő előképüül* szolgált.⁹ Ez tehát megadta azt az irányt, hogy a zsidó nép Isten népének és egyben menyasszonyának tartsa magát.
2. Ezt a képzetet erősítették a *kultikus étkezések*, amikor egy-egy család nemcsak áldozott az Istennek, hanem az Istennek szánt áldozatból való ételt fogyasztottak együtt (vö. 1Sám 2) mintegy annak jeléül, hogy most az Istennel együtt étkeznek, vagy legalábbis az Isten jelen van, ill. közösségbe fogadja az áldozatából fogyasztókat.

7 Reinhold MERKELBACH – Josef STAUBER, *Steinepigramme aus dem griechischen Osten I*, München 2000, Nr. 01/20/27. PERES Imre, Görög sírfeliratok nyomai Pál apostol leveleiben, in: BENYIK György (szerk.), *Szent Pál és a pogány irodalom*, Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia, Szeged, JATEPress Kiadó, 2010, 231–243.

8 Jürgen ROLOFF, *Die Offenbarung des Johannes*, ZBK NT 18, Zürich, Theologischer Verlag, 1987, 181.

9 Vö. Ézs 61,10 és 62,5.

3. Lényeges momentuma ennek a *páskavacsora* lehetett, amikor ténylegesen emlékeztek az Isten szabadítására és mindig megidéztek annak jelentőségét, beleértve az Isten újbóli közelségét és szabadító cselekvését.¹⁰
4. Jézus közösségében a páskavacsora vagy annak emléke tovább fejlődik, amikor az utolsó vacsora alkalmával külön hangsúlyt kap a Jézussal való *asztalközösség*, mint az új mennyei közösség előképe.
5. Amikor Jézus még életében hivatkozik beszédeiben (főleg példázataiban)¹¹ megjelenésére és tetteire, amelyek örvendező közösség körében zajlanak, feltételezhető, hogy ezzel *lakodalmi messianisztikus üdvörmre* akart utalni,¹² amely az ő idejében kezd beteljesedni.¹³ Így a szent esküvő és a messianisztikus idő Jézus igehirdetésében *eszkatológiai jelleget* kap.¹⁴
6. A hellenisztikus környezetben, amelyben a Jelenések könyve íródik, a mennyei asztalközösség képzeteire a görög szümpozionok gyakorlata is hatással lehetett, hiszen olyan meghitt közösség élményét nyújtották, amikor ott mindenki egyenlő volt, a résztvevők nyugodtan pihentek, finom ételeket és italokat fogyasztottak, közben kellemesen társalogtak és hallgatták a hetérák zenéjét vagy verseit.
7. A görög *mitologikus képzetek és kultikus gyakorlatok* már csak betetézték annak a képzetnek a kialakulását, hogy a mennyei boldog létet a keresztények is lakoma formájában képzeljék el. A lakomához pedig okvetlenül hozzátartozik nemcsak az esküvői hangulat, hanem a szereplők. Ez nem volt gond, hiszen már a korábbi apostoli teológiában előjött az a motívum, hogy Krisztus és az egyház különös bensőséges kapcsolatban vannak egymással, ahogy az a deuteropáli Efézusi levélben jön elő az 5. fejezetben.¹⁵

10 Nem lehet tudni, hogy a vőlegény és menyasszony képzetében mennyire érvényesülhetett a régi egyiptomi motívum a szerelmes király és kedvese szerelméről, ahogy azt például az Énekek éneke adja elő.

11 Vö. pl. Mt 22,1-14; 25,1-13 stb.

12 Talán erre utalhat a kánai menyegző története is (Jn 2,1-10).

13 Jürgen ROLOFF, *Die Offenbarung des Johannes*, 181.

14 Vö. Mk 2,19 vagy Jn 3,19. Rudolf HALVER, *Der Mythos im letzten Buch der Bibel*, ThF 32, Hamburg, Herbert Reich Evangelischer Verlag, 1964, 114.

15 Jürgen ROLOFF, *Die Offenbarung des Johannes*, 181.

3. A Bárány menyasszonya a Jelenések könyvében

János látnok szerint a Bárány menyasszonyához hozzátartozik a mennyei vacsora is. Az első látásra úgy tűnhet, hogy ebben van némi *feszültség*. Ez abból eredhet, hogy miközben a Bárány mint Vőlegény, mennyei lény, aki az Atya trónusán ül, vagy a mennyei seregek hódolatát fogadja, addig a Bárány menyasszonya a földön élő egyház. Ez minimálisan két problémát jelenthet:

1. Egyrészt igen nagy, szinte áthidalhatatlan a „távolsági komponens” (vagy mondhatnánk: térbeli különbség), hiszen az ég és föld különböző tere választja el a két felet egymástól.
2. Ugyanakkor a „lét mikéntje” (azaz: a felek szubsztanciális különbsége) elháríthatatlan akadályt jelenthet, mert Krisztus a mennyei világ alakja, miközben a földi egyház hústestben élő emberekből áll, ezért egy közös vacsorához menni vagy közös asztalhoz leülni mégis nehezen képzelhető el.

Ez a különbség azonban csak látszólagos, mert hiszen Isten már az Ószövetségben menyasszonyának tekintette Izráel népét,¹⁶ s akkor a most felhozott különbség hasonló akadályba ütközhetett volna. Ugyanakkor János vacsoramegjelenítése látomás, és a látomásban (akárcsak pl. az álomban) minden lehetséges, hiszen abban nem játszanak szerepet a távolságok vagy létbeli különbségek.¹⁷

Sokkal kézenfekvőbb eltérés egy rendes emberi esküvői vacsorától az, hogy itt János nem egy tényleges embermenyasszonyt (pl. egy szép fiatal nőt) képzel a Bárány menyasszonyának, hanem olyat, aminek hirtelen két pozitív *szimbolikus jellege* és egy (csúnya!) ellenpólusa is van:

3.1. A menyasszony – a földi egyház

Ahogy János látomásából kiderül, a Báránynak *két menyasszonya* van. (Hogy meg ne rémüljünk, azonnal előre meg kell mondanom, hogy a kettő végül egybeolvad, és a kép szimbolikus ecsetelése közös nevezőre hozza a

¹⁶ Az ószövetségi menyasszonyképzetekhez vö. Ézs 49,18; 50,1; 54,1-6; 62,5; Jer 3,20; Ez 16,7(8-14); Hós 2,19-20.

¹⁷ Az álomban gyakran előfordul, hogy az emberek a halottakkal álmodnak – annak ellenére, hogy a tényleges élő valóságban a halottakkal nem lehet találkozni. Vö. PERES Imre, Találkozás a halottakkal, in: NÉMETH Áron (szerk.), *Az ókori keresztyén világ* (V.): *Eszkatológiai antropológia*, Patmosz Könyvtár 7, Debrecen, Patmosz-DRHE, 2019, 35-47.

kettőt. De így is meglepő János menyasszonylátomása: Ugyanis először is a Bárány menyasszonya **a földi egyház**.¹⁸ Ennek bemutatása nagy örömmre késztet. János ezt így írja le:

„Halleluja, mert uralkodik az Úr, a mi Istenünk, a Mindenható! ⁷Örüljünk és ujjongjunk, és dicsőítsük őt, mert eljött a Bárány menyegzője, felkészült menyasszonya, ⁸és megadatott neki, hogy felöltözzék fényes, tiszta gyolcsba. Ez a gyolcs a szentek igaz cselekedeteit jelenti.”

(Jel 19,6-8)

János ennek láttán Isten-dicsőítésre, valamint hallelujás örömmre szólítja fel kis-ázsiai olvasóit, mert Isten előhozta a Bárány menyasszonyát, akivel együtt tarthatja menyegzőjét, illetve vacsoráját.

A Bárány és a menyasszony ünnepi lakomája

„Az ünneplés egy *mennyei menyegzőhöz* kötődik. A Bárány menyegzője (γάμος τοῦ ἀρνίου) lesz, aki földi egyházát mint felkészült menyasszonyát (γυνὴ αὐτοῦ) fogadja mennyei asztalánál. A menyasszony díszruhája szép

¹⁸ Az egyház mint Krisztus menyasszonya már a páli teológiai hagyományban is előfordul (vö. pl. Ef 5,25-32 vagy 2Kor 11,2). Valószínűleg a látók János itt elsősorban a saját kis-ázsiai egyházának embereire gondolhatott, akik számára ez a látomás az üldöztetések közepette nagy eszkatológiai reményt jelenthetett.

fehér fényes gyolcs (βύσσινον λαμπρὸν καθαρὸν), ami bizonyára rangos korabeli esküvői viszonyokra vall. Ez mind megadatott neki (ἐδόθη), vagyis Isten ajándékozta meg őt ezzel; ő volt az, aki őt felöltöztette (περιβάλῃται). A περιβάλλω ige mögött (felöltözni, körülvenni, felvenni) itt is a *divinum passivum* érvényesül. Azonban hogy nemcsak külső díszekről van szó, mutatja a következő kiegészítés, ami magyarázatul is szolgál az előző mondat-hoz, hogy valójában itt egy komoly teológiai kategóriára kell gondolni: *Ez a gyolcs a szentek igaz cselekedeteit jelenti*. A menyasszony tehát olyan ruhába öltözik, amelyet Isten adott rá, amelyet a nehéz földi küzdelemben szerzett igaz hitével, hűségével és kitartásával. A ruha vagy *gyolcs* (βύσσινον: patyolat) Jánosnál képletes beszéd; valójában a Krisztus-követők életvitelét, vagyis tetteit jelenti. Ezeket Isten a szentek igaz cselekedeteinek (τὰ δικαιώματα τῶν ἁγίων) minősíti. Már maga az a tény, hogy Isten a földi egyház tagjait *szenteknek* (ἅγιοι) veszi, komoly esélyt ad az egyháznak az eszkatológiai reményre. A továbbiakban János összeolvaszt két képet. Egyszerre veszi az egyházat, hogy ő a Bárány menyasszonya, ugyanakkor a Bárány menyegzőjének a résztvevője, hivatalosan meghívott vendége (κεκλημένοι). Legalább is a szintén himnikus kóruséneknek tűnő részlet ezt sugallja: *Boldogok, akik hivatalosak a Bárány menyegzőjének vacsorájára!* János üzenete igen biztató: A kis-ázsiai egyház nagy becsben áll Isten előtt. Egyszerre lehet a Bárány menyasszonya és Isten gazdag lakodalmi asztalának vendége. Ilyen nagy eszkatológiai kilátás mellett eltörpülhet minden földi szenvedés, vagy legalább kitartóvá teheti a mennyei meghívás birtokosait. A jánosi egyház ezt boldogan magáénak tudhatta. Mondja is János: μακάριοι οἱ κεκλημένοι Maga a mennyei vendégség τὸ δεῖπνον-nak van minősítve. Valójában lakomáról van szó.”¹⁹

3.2. A menyasszony – a mennyei város

A Bárány menyasszonya másik, még erősebb szimbolikus hasonlaltal fejeződik ki: **a mennyei város**.²⁰ Ennek a látomását a következőképpen fejezi ki az apostol:

19 PERES Imre, *A Jelenések könyvének magyarázata* (kézirat), Debrecen, Patmosz, 2013, 299–300.

20 Vö. M. WILCOX, Tradition and Redaction of Rev 21,9-22,5, in: J. LAMBRECHT (ed.), *L'Apocalypse Johannique et L'Apocalyptique Dans Le Nouveau Testament*, Leuven, J. Duculot, 1980, 205–215.

„⁹És jött egy a hét angyal közül, akiknél a hét pohár volt, telve a hét utolsó csapással, és így szólt hozzám: »Jöjj, megmutatom neked a menyasszonyt, a Bárány feleségét.« ¹⁰Elvitt engem lélekben egy nagy és magas hegyre, és megmutatta nekem a szent várost, Jeruzsálemet, amely az Istentől, a mennyből szállt alá. ¹¹Benne volt az Isten dicsősége.”

(Jel 21,9-11)

A menyasszony tehát a *szent város* (is).²¹ Hogy a menyasszony képe János látomásaiban hirtelen várossá válik, ennek komoly vallástörténeti előzményei és hagyománygyökerei lehetnek. Ugyanis tudvalevő, hogy a görög vallásgyakorlatban a mítoszok gyakran keveredtek urbanisztikus projekcióval. Ennek egyik kifejező példája az, amikor a városoknak női védőistenei voltak, akik fejükön várfalformájú koronát hordoztak.

Artemisz (Diána) és Kübelé torony alakú koronája

21 Vö. Gerhard KITTEL, *Die Religionsgeschichte und das Urchristentum*, Gütersloher Verlag, Gütersloh, 1931, 38. Ahogy a képről is látható, ilyen volt az efézusi Diána egyik szoborváltozata is. Rudolf HALVER (*Der Mythos im letzten Buch der Bibel*, 114) egybehangzóan Carl Gustav Junggal rámutat arra, hogy az ókorban a városoknak női szimbólumjellegét tulajdonítottak. Így a nők és a városok is magukban hordozzák a gyermekeket. Ezért érthető, hogy mindkettő „istenanyának” számít, ahogy az előjön Rheia vagy Kübelé esetében, akiket várfaljellegű koronával ábrázolnak. Carl Gustav JUNG, *Symbole der Wandlung*, Zürich, Rascher Verlag, 1952, 348. Talán ez is egy korabeli adalék lehet ahhoz, hogy jobban megértsük, a jánosi látnok a keresztyén apokaliptikában miért kapcsolja össze a menyasszonyt a várossal.

A jánosi látomásban szereplő város képe azonban már nem a földi, hanem a mennyei Jeruzsálemé, amely nem a Jézust keresztre feszítő zsidóké, hanem a keresztyéneké. Lehet, hogy azért látja ezt így János, mert a földön élő egyház tagjai legtöbbször nem szerezhettek polgárjogot a római városokban, amelyek akkor a civilizáció, a kultúra és a közbiztonság legmagasabb fokán álltak. A keresztyének a kis-ázsiai térségben sokszor kiszolgáltatott állapotban élhettek. János most látja a mennyei várost, és nem is akármilyet: csak úgy ragyog és fénylik a dicsőségben. És a látnok azt hallja, hogy ez a *Bárány felesége*, az egyház. Hirtelen az egyház urbanisztikus formát ölt. Sőt: a kép megduplázódik. Mert miközben a Bárány menyasszonya (az egyház) a legszebb város, annak lakói is a Bárány követői. Nyilvánvaló, hogy a város lakói a keresztyének, Jézus népe. Így a mennyei város, mint a Bárány menyasszonya, egyszerre város és egyszerre a benne lakó nép (ill. egyház) is. És Isten oda viszi teljes dicsőségét. Micsoda méltóság, amelyben a Bárány az egyházat részesíti. Ez a földön szenvedő, harcoló és vérét ontó egyháznak tényleges elégtétel, vagy eszkatológiai „rehabilitáció”. Ennek részleteit – kitérve a legdrágább értékekre (drágakövekre) – a továbbiakban behatóan tárgyalja. Ennek értelme: Ilyen szép, szent, dicső és drága a Bárány menyasszonya. Beárnyékol minden földi pompát.

3.3. A menyasszony ellentéte – a nagy Babilon

Amikor a látnok János megalkotja a maga menyasszonyképét, továbbmegy annál, hogy egyházával kapcsolatban csak a boldog messiási üdvidők beteljesüléséről elmélkedjen. Hozzácsatolja látomásának azt a negatív kontrasztját, ahol az Isten (és az egyház)-ellenes erők csúf, tisztátalan parázna asszonyhoz hasonlítanak, amely – megint csak város formájában – megrészegeti a világot.²²

A Bárány menyasszonyával tehát ellentétben áll a parázna város, a **nagy Babilon**, amellyel viszont nem bánnak tisztán és szentül partnerei, hanem paráználkodnak és fajtalankodnak vele. János egészen hét himnusz(törödéket) szentel leírásának, amit a kis-ázsiai egyház énekelt. Idézzünk ebből legalább kettőt-hármat:²³

22 Jel 17,1-6. Vö. Jürgen ROLOFF, *Die Offenbarung des Johannes*, 181.

23 A dőlt betűkkel szedett szövegek kimutatásával igyekeztük jelezni, hol és hogyan lehet feltételezni a Babilonról alkotott himnuszokat. Vö. VARGAESTOK Dávid, *Liturgické hymny v knihe Zjavenia* (Liturgiai himnuszok a Jelenések könyvében), Doktori dolgozat, Bél Mátvás Egyetem, Banská Bystrica (Besztercebánya, SK), 2015.

²„Elesett, elesett a nagy Babilon, amely ördögök lakóhelyévé lett, és minden tisztátalan lélek, minden tisztátalan állat és minden utálatos madár rejtekhelyévé lett. ³Féktelen paráznaságának borából ivott minden nemzet, vele paráználkodtak a föld királyai, és eldözsölt javaiból gazdagodtak meg a föld kereskedői.”

⁴Hallottam, hogy egy másik hang szól az égből: „Menjetek ki belőle, én népem, hogy ne legyetek részesek bűneiben, és hogy a rámért csapások ne érjenek titeket; ⁵mert bűnei felhalmozódtak az égig, és megemlékezett az Isten az ő gonoszságairól. ⁶Fizessetek meg neki, ahogyan ő fizetett, és kétszeresét adjátok vissza cselekedetei szerint: a pohárba, amelyet ő megtöltött, töltsetek neki kétszeresen; ⁷amilyen mértékben dicsőítette magát és dözsölt, annyi kínnal és gyásszal fizessetek meg neki, mert szívében ezt mondja: Fenségesen ülök itt, mint egy királynő, özvegy nem vagyok, gyászt sem látok soha.

⁸Ezért egyetlen napon jönnek rá a csapások: halál, gyász és éhínség; és tűzzel fogják megégetni, mert erős Úr az Isten, aki megítéli őt”. ⁹„Sírni és gyászolni fognak miatta a föld királyai, akik vele paráználkodtak és dözsöltek, amikor látják a tűzvész füstjét.” ¹⁰Gyötrelmétől való félelmükben távol megállva így szólnak: Jaj, jaj, te nagy város, Babilon, te erős város, egyetlen óra alatt ért utol az ítélet. (Jel 18,2-10)

János kis-ázsiai gyülekezetével megéneкли a parázna asszonynak és vőlegényének-udvarlónak totális pusztulását. Valószínűleg a látnoki háttérben többszörös szándék húzódhat.²⁴

1. Egyrészt rá akart mutatni arra, milyen csúnya és förtelmesen romlott a „római világ menyasszonya”, aki szédíti a kárhozatra menőket, és akinek sok még romlottabb „vőlegénye” van az uralkodókban és a „római rendszer” követőiben.

24 Jürgen ROLOFF, *Die Offenbarung des Johannes*, 181.

2. Viszont ehhez kapcsolódik az ezzel ellentétes²⁵ vonzó kép is, hogy milyen szép, tiszta és ártatlan a Bárány menyasszonya, amely a keresztyén közösségekben jeleníti meg magát.²⁶
3. Ugyanakkor elrettentő példaként arra is utal, hogy akik az egyházban szimpatizálhattak Babilonnal, mert csodálták, és gazdagságából akarthattak meggazdagodni, tehát kollaboráltak vele,²⁷ azoknak most János megmutatja, milyen sorsra jut a parázna város, és milyen sorsra lesznek érdemesek azok, akik Őt választanák.

Befejezés

A menyasszony képe a jánosi apokaliptikus gondolkodásban tehát kétpólusú: egyrészt a szenvedő egyház vigasztalására szolgálhatott mint csodálatos, sőt kápráztató jövő reménye; másrészt pedig riasztó jellege volt azok ellen, akik kollaborálni akartak a bűnös Rómával, hivatalaival, és főleg a császárral; akik előtt potyalesésből vagy hitehagyottan, engedelmesen fejet hajtottak és áldoztak, megtagadva ezzel a Krisztust, vagyis a mennyei Barányt mint vőlegényt, és saját eszkatologikus menyasszonyi létüket.

- 25 Ebben az apokaliptikus képben talán az is fontos szerepet játszik, hogy a két nő különböző színekben „pompázik”: a parázna nő skarlátpiros színekben, a Bárány menyasszonya pedig ragyogó, szép fehér gyolcsban. Ez nyilvánvalóan a két nő „erkölcsi” jellegére is utal, hiszen a piros szín a bűn kifejezője volt (vö. Ézs 1,18), a fehér pedig a tisztaság és ártatlanságé. Emellett talán az is szem előtt tartandó, hogy a színek szereplése nem véletlenszerűen jött elő. JIRÍ MRÁZEK, *Zjevení Janovo* (János jelenései, Praha, 2009). Ugyanis köztudott volt, hogy a római katonáknak, akik gyilkoltak, pusztítottak és erőszakoskodtak, piros színű (felső)ruhájuk volt. A fehér szín pedig az (ártatlan, tiszta, szűz) menyasszonyok ruháinak a színe, a keresztyén teológiában pedig a Krisztus által megmosott megváltottak ruhájának a színe (Jel 3,5), akárcsak a mennyei Krisztusé (Lk 9,29). Ezeknek adatik a krisztusi ígért: „Fehérben fognak járni velem együtt, mert méltók rá.” (Jel 3,4)
- 26 Az apokaliptikus látnok itt arra is törekedhetett, hogy előadhassa, hogy a kis-ázsiai egyház a maga sokoldalú nyomorúságai, időnkénti kísértései, bukásai és szenvedései ellenére is nagyon kedves Vőlegényének, a mennyei Krisztusnak, és hogy joggal tarthat igényt arra a legmagasabb és legdicsőbb helyre, amely a mennyei Krisztus trónusán, jobbra felől adódhat majd neki – ellenségei szemé láttára.
- 27 Az angolszász szerzőknél egyre inkább találkozhatunk ezzel a gondolattal. Vö. DAVID L. BARR, *The Lamb Who Looks Like a Dragon? Characterizing Jesus in John’s Apocalypse*, in: DAVID L. BARR, *The Reality of Apocalypse: Rhetoric and Politics in the Book of Revelation*, Leiden–Boston, Brill, 2006, 205–220, itt: 206. Vö. továbbá: ADELA YARBRO COLLINS, *Crisis and Catharsis: The Power of the Apocalypse*, Philadelphia, Westminster, 1984, 84–107; LEONARD L. THOMPSON, *The Book of Revelation: Apocalypse and Empire*, Oxford, University Press, 1990, 84–107.

Felhasznált irodalom

- AUNE, David E., *Revelation*. Vol. 1-3 (WBC 52A.B.C), Nashville-Dallas-Beijing, Thomas Nelson, 1997-1998.
- BARR, David L., The Lamb Who Looks Like a Dragon? Characterizing Jesus in John's Apocalypse, in: David L. BARR, *The Reality of Apocalypse: Rhetoric and Politics in the Book of Revelation*, Leiden-Boston, Brill, 2006, 205-220.
- BERGER, Klaus, *Die Apokalypse des Johannes*, Teilband 2: Apk 11-22, Freiburg-Basel-Wien, Herder, 2018.
- COLLINS, Adela Yarbro, *Crisis and Catharsis: The Power of the Apocalypse*, Philadelphia, Westminster, 1984.
- DEVCSERI GÁBOR (ford.), *Homérosz: Iliász / Odüsszeia / Homéroszi költemények*, Magyar Helikon, 1974.
- ELIADE, Mircea, *Vallási hiedelmek és eszmék története*, Budapest, Osiris Kiadó, 2006.
- GIESEN, Heinz, *Die Offenbarung des Johannes* (RNT), Regensburg, Verlag Friedrich Pustet, 1997.
- GYÖNGYÖSSI István (ford.), *Claudianus, Proserpina elrablása*, Balassi Kiadó, 2003.
- HALVER, Rudolf, *Der Mythos im letzten Buch der Bibel*, ThF 32, Hamburg, Herbert Reich Evangelischer Verlag, 1964.
- JUNG, Carl Gustav, *Symbole der Wandlung*, Zürich, Rascher Verlag, 1952.
- KERÉNYI Károly, *Görög mitológia*, Budapest, Gondolat, 1977.
- KITTEL, Gerhard, *Die Religionsgeschichte und das Urchristentum*, Gütersloher Verlag, Gütersloh, 1931.
- KRAFT, Heinrich, *Die Offenbarung des Johannes*, HNT 16a, Tübingen, Mohr Siebeck, 1974.
- MERKELBACH, Reinhold – STAUBER, Josef, *Steinepigramme aus dem griechischen Osten I*, München, 2000.
- MEZEI Balázs (ford.), *Claudius Claudianus versei*, Budapest, Európa Kiadó, 1988, 171-210.
- MRÁZEK, Jirí, *Zjevení Janovo* (János jelenései), CEK NZ 21, Praha, Centrum biblických studií, 2009.
- PEEK, Werner, *Griechische Grabgedichte*, Berlin, Akademie Verlag, 1960.
- PERES Imre, *A Jelenések könyvének magyarázata* (kézirat), Debrecen, Patmosz, 2013.
- PERES Imre, Találkozás a halottakkal, in: NÉMETH Áron (szerk.), *Az ókori keresztény világ* (V.): *Eszkatológiai antropológia*, Patmosz Könyvtár 7, Debrecen, Patmosz-DRHE, 2019, 35-47.
- PERES Imre, Görög sírfeliratok nyomai Pál apostol leveleiben, in: BENYIK György (szerk.), *Szent Pál és a pogány irodalom*, Szegedi Nemzetközi Biblikus Konferencia, Szeged, JATEPress Kiadó, 2010, 231-243.
- RICHARDSON, Nicholas J., *The homeric Hymn to Demeter*, Oxford, Clarendon Press, 1974.

- ROLOFF, Jürgen, *Die Offenbarung des Johannes* (ZBK.NT 18), Zürich, ³2001.
- SATAKE, Akira, *Die Offenbarung des Johannes* (KEK 16), Göttingen, Vandenhoeck & Ruprecht, 2008.
- THOMPSON, Leonard L., *The Book of Revelation: Apocalypse and Empir*, Oxford, University Press, 1990.
- VARGAESTOK Dávid, *Liturgické hymny v knihe Zjavenia* (Liturgiai himnuszok a Jelenések könyvében), Doktori dolgozat, Bél Mátyás Egyetem, Banská Bystrica (Besztercebánya, SK), 2015.
- WILCOX, M., Tradition and Redaction of Rev 21,9-22,5, in: J. LAMBRECHT (ed.), *L'Apocalypse Johannique et L'Apocalyptique Dans Le Nouveau Testament*, Leuven, J. Duculot, 1980, 205–215.